

החידוש היומי

חידוש יומי בדף היומי

כיצד הוכיחה הגמרא מיוסף למעשה במרי בר איסק

בגמרא במסכת כתובות (כז:): מובא מעשה במרי או חנא בר איסק, שבא אדם מבי חוזאה וטען שאחיו הוא, וממילא יש לו לחלוק עמו בנכסי אביהם. לעומתו טען מרי שאינו מכירו ואינו יודע אם הוא אחיו. וכשבא לתובעו לפני רב חסדא, השיב לו רב חסדא שהצדק עם מרי, שכן אין לו להכירו לפי שיצא בלא חתימת זקן ובא בחתימת זקן, וכבר נאמר בפסוק (בראשית מב ח) "ויכר יוסף את אחיו והם לא הכירוהו" ודרשו חז"ל: מלמד שיצא בלא חתימת זקן ובא בחתימת זקן. ואכן מכח טענה זו הצריך תחילה רב חסדא את אותו אח להביא עדים שהוא אחיו של מרי בר איסק, ורק שאותו האח טען שיש לו עדים החוששים ממרי בשל היותו אדם אלים, ועל כן הצריך רב חסדא את מרי להביא עדים שאינו אחיו - בהסבירו לו שאף שאין זה מעיקר הדין, שהרי המוציא מחברו עליו הראיה, אך כך יש לדון אותו ואת שאר חבריך האלימים.

ועכ"פ מבואר בגמרא שמרי בר איסק בצדק טען שאין לו להכיר את אחיו זה לפי שבא בחתימת זקן. ומבארים התוספות (ד"ה שפיר) שלולי סברא זו היה ריעותא במה שאומר מרי בר איסק 'לא ידענא לך' כיון שדבר זה נראה כשקר שהרי היה לו לדעת אם הוא אחיו או לא, אך כיון שבא בחתימת זקן ממילא לא היה לו להכירו ולכן יש להשאיר הממון אצלו, ורק שיש חובת שבועה כנ"ל.

בספר זאת מנוחתי לרבי משה יוסף אלטשולר זצ"ל עמד על ראיית הגמרא מיוסף ואחיו למעשה זה של האח ומרי בר איסק, והעיר שלכאורה חילוק גדול יש בין המקרים. שכן אצל יוסף קודם שהתוודע אליהם לא סברו כלל שהוא יוסף ולא העלו אפשרות זו במחשבתם, ויתכן שמיד כשאמר להם אני יוסף הכירוהו, ומעשים בכל יום שאדם אינו מכיר את חבריו תיכף בראותו וכשאומר לו מי הוא אז מיד מכירו. ואין הדבר דומה לנידון דידן שאחיו של מרי בר איסק טען שהוא אחיו, ואעפ"כ טען לעומתו מרי שאינו יודע אם אחיו הוא או לא, והרי יש ריעותא בדבר, שכן לו היה זה אחיו היה לו להכירו כשאמר לו שהוא אחיו.

קושיית הרמב"ן מיששכר וזבולון שהיו גדולים במעט מיוסף ואעפ"כ הכירם יוסף

והרמב"ן בפירושו לתורה (בראשית מב ח) העיר עוד על דרשת רב חסדא, שלכאורה יששכר וזבולון לא היו גדולים מיוסף אלא מעט, ואם כן כדרך שהם לא הכירוהו לא היה ליוסף להכירם, וכיצד אומר הכתוב 'ויכר יוסף את אחיו והם לא הכירוהו' שמשמע שהוא הכיר את כולם. ויישב הרמב"ן, שמתוך שהכיר את הגדולים הכיר את כולם. והוסיף עוד: ועוד היה מכירם מדעתו שיבואו שם, והם לא נתנו לבם שיהיה העבד אשר מכרו לישמעאלים הוא השליט על הארץ, עכ"ל.

והנה עפ"י סברא זו שהוסיף הרמב"ן לתת טעם למה שיוסף הכיר את יששכר וזבולון ואילו הם לא הכירוהו, קשה ביותר קושיית הזאת מנוחתי, שכן מבואר מהרמב"ן להדיא שמה שלא הכירו את יוסף מחמת הזקן היה רק מאחר ולא נתנו לבם שהוא יוסף, ואם כן - במעשה דידן שבא האח וטען בפני מרי בר איסק שהוא אחיו, הרי היה למרי לשים לב שהוא אחיו, והרי זה דומה להכרת יוסף את יששכר וזבולון - מתוך סברתו שיבואו לשם לשבור אוכל.

ויעויין עוד באור החיים (שם) שביאר כוונת הפסוק, שתחילתו בא להעצים החידוש שבסופו, דהיינו, שאע"פ שהוא הכיר אותם ו"מטבע אנושי כשתולד הידיעה בלב אחד מהשנים, גם בלב השני יתעורר בחינת הזכרון, כי הלבבות יגידו סודות נעלמים, כאומרו (משלי כז יט) "כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם", וידקדקו בעינים, במצח, בדיבור, והידיעה הולכת וגדלת עד שישלים הביחון. אעפ"כ מודיע הכתוב שהם לא הכירוהו. והטעם, לצד ראותו ברום המעלות, החליטו הבחינה, והרחיקו מלבם מחשוב דבר זה, עכ"ד. והוא כמסקנת הרמב"ן שמחמת היותו השליט על כל הארץ לא האמינו שהוא אחיהם יוסף, ולכן אף שמצד הטבע היו אומרים לזהותו - מכח מה שזיהה הוא אותם - עכ"ז לא הכירוהו כי הרחיקו מלבם מחשבה זו ועצרו את התבוננותם בפרטים אשר היא מביאה לידי הזיהוי המוחלט באופן טבעי.

ולפי דברי האור החיים הלא מפורש שלו היו ממשיכים את הבירור וההתבוננות היו מכירים שהוא יוסף, ולכאורה כך היה לבסוף כשאמר להם אני יוסף, שהשלימו התבוננותם בו ואז ידעו בידיעת עצמם שהוא יוסף ונבהלו מפניו - ואם כן יקשה ביותר כקושיית הגרמ"י אלטשולר שאין מכן כל ראייה למעשה במרי בר איסק שכיון שהוא התבונן היה לו לזהותו.

קשה שמא מרי בר איסק עזב את אחיו כשהיה בקטנותו או לזמן ארוך מאד

ואמנם ניתן היה ליישב את קושייתו בדרך פשוטה, ולדקדק לשון התוספות שכתבו בתחילת דבריהם: זה שבא נולד כאן והלך עם אביו למדינת הים. ואם אכן רק נולד כאן ומיד הלך עם אביו למדינת הים, הרי בודאי אין כל טענה על מרי בר איסק במה שטוען שאינו יודע אם אחיו הוא או לא, שהרי אין זה דומה כלל ליוסף שיצא מאת אחיו כשהוא בן שבעה עשרה.

אלא שאם כן גם לא היה צריך רב חסדא להביא ראייה מיוסף, כי גם לולי מה שבא בחתימת זקן לא היה לו להכירו, כי ודאי אין דומה פני ילד או תינוק לפני גדול - ובכך לבד היה לרב חסדא להצדיק את טענת מרי בר איסק, ולשם מה הביא דרשה זו מיוסף. ועל כרחך שאכן גם בעת יציאתו כבר היה גדול דיו כדי שלא תשתנה תמונת פניו לולי חתימת זקנו, ואם כן שוב יש להקשות כנ"ל איך

אי הכרת

אדם

מחמת

גידול זקן

יום שלישי ה אב

כתובות דף כז

להצטרפות לקבלת החידוש
a8843414@gmail.com

מועילה חתימת זקנו לשנות פניו ללא הכר, עד שאפילו בהתבוננות לא הצליח מרי בר איסיק לאמת או לשלול את עובדת היותו אחיו.

ובאמת בספר חסדי השם על עין יעקב הביא כעין קושיא זו בשם בעמח"ס מרבה שלום, למה הוצרך רב חסדא להביא ראיה מהכתוב, אחרי שדבר ידוע הוא לכל באי עולם שאם אדם אינו רואה את חברו שלושים או ארבעים שנה, יתכן שלא יכיר את רעהו. ויש להוסיף על הקושיא כנ"ל שכשיצא משם היה אותו אח קטן או אפילו תינוק ובודאי שנשתנו פניו. [ושם כתב ליישב שבאח אין הדבר כן ולעולם ניכרת האחוה יותר מידידות בעלמא. ועפ"ז הוסיף וביאר שבא ר"ח להוכיח מהפסוק לאידך גיסא שאין אפשרות לשכוח אח אלא רק באופן שיצא בלא חתימת זקן ובא בחתימת זקן, אך בלאו הכי ודאי שיכיר שהוא אחיו. והוא פלא כי רב חסדא בא בדברי להצדיק את טענת מרי בר איסיק, ואילו לדבריו הראיה מהפסוק היא בעיקרה עומדת כנגד טענת מרי].

ובדרך חידוד היה אפשר לומר לאור דברי האור החיים [אך שלא כדבריו], שבאמת טענת אותו אח כלפי מרי היתה כיצד זה טוען הוא שאינו יודע אם אחיו הוא או לא, הלא עד כמה שצדק טוען אותו אח - אם כן 'כמים פנים לפנים' היה על מרי להרגיש כלפיו שהוא אחיו, ומכך שלא הרגיש כך, היה על מרי להסיק שבודאי שקר דובר האח ואם כן ודאי אינו אחיו, ואם כן - מדוע טען מרי בספק שאינו יודע אם אחיו הוא או לא. אלא ודאי שאכן יודע ומרגיש מרי כי הוא אחיו, אלא שרוצה להכחיש דבר זה ורק שאינו מחציף כל כך לומר שאינו אחיו בתורת ודאי אלא רק בתורת ספק.

כנגד זה בא רב חסדא להוכיח שאין הכרח ממה שהאחד יודע על האחר שהוא אחיו, שאף האחר ירגיש כלפי הראשון את אותו הדבר - שכן ביוסף נאמר 'ויכר יוסף את אחיו והם לא הכירוהו' ובא הפסוק לומר דבר זה שאף ש'יוסף היכר את אחיו' אך 'הם לא הכירוהו', דהיינו שכל שיש איזה סיבה צדדית שאחיו לא יכירו, וכגון שיצא בלא חתימת זקן ובא עם חתימת זקן, אין אומרים לענין זה 'כמים פנים לפנים', והוא הדין בנידון דידן שלא ראה מרי בר איסיק את אחיו אלא בקטנותו, שאין לומר 'כמים פנים לפנים', ושפיר טען מרי ש'אינו יודע' אם אחיו הוא אם לא.

דקדוק לשון רש"י שבא ליישב קושיית הרמב"ן וביאורי התורת חיים ביישוב קושייתו

ובעיקר קושיית הרמב"ן שנקט בפשטות שיששכר וזבולון כיון שהיו בני גילו של יוסף ממילא אף הם היו בלא חתימת זקן והיה ליוסף להכירם, ועל כך הקשה מדוע הוא הכירם והם לא הכירוהו, יש להעיר דהנה מעשה זה במרי בר איסיק נמצא גם בגמרא בבבא מציעא (כז:) ושם פירש רש"י: "שכשיצא מהם היו כולם חתומי זקן" ומשמע שהוקשה לו כקושיית הרמב"ן, ולכך הוסיף ש'כולם' היו חתומי זקן דהיינו שהוא סובר שאף שיששכר וזבולון היו עם חתימת זקן.

ובתורת חיים (ב"מ שם) הקשה אף הוא שהרי כל השבטים מלבד בנימין נולדו באותן שבע שנים אחרות של עבודת יעקב אבינו ללבן, ואם כן נמצא שיששכר וזבולון לא היו גדולים מיוסף יותר משנה או שנתיים, ומסתמא אף לא היו חתומי זקן, ואם כן כיצד הכירם יוסף.

ויישוב התורת חיים שהש"ס לא בא לתת טעם אלא למה שהאחים לא הכירו את יוסף, אבל מה שיוסף הכיר את האחים לזה לא צריך טעם שהרי כבר נאמר במדרש (ב"ר צא ו) שיוסף גזר שכל מי שנכנס לשבור אוכל ממצרים יכתוב את שמו ושם אביו, וכיון שבאו בני יעקב כתבו את שמותם, ולערב כשהביאו הפתקים ליוסף היה קורא בכל אחד את שמו. ועוד יישוב, שכיון שקצתם היו חתומי זקן בשעה שיצא מאתם, ממילא הכיר גם האחרים מסברא. ויישובו זה הוא יישוב הרמב"ן הראשון, ולא הזכירו.

והמהר"ם ש"י (שם) כתב שבחינם דחק בתורת חיים, שכן יוסף היה באותו הזמן בן שבעה עשרה ואילו הם אף שלא היו גדולים ממנו היו עכ"פ בני שמונה עשרה והיו ראויין לחתימת זקן [וכ"כ במירא דכ"א שם]. והוסיף בתו"ד שדברי התו"ח הם נגד דברי רש"י, שהרי רש"י כתב להדיא: ויכר יוסף את אחיו, כשיצא מהם היו כולם חתומי זקן. הרי שרש"י בא לפרש את הטעם שהוא הכירם, ועל כך נתן טעם שהיו חתומי זקן.

כעין זה כתב היפה תואר (ב"ר צא ז) ביישוב קושיית הרמב"ן, שלא יחל שער הזקן לצמוח אצל כל האנשים בשווה, אלא יש מקדימים ויש מאחרים, ויתכן שיששכר וזבולון היה להם זקן כבר בבחורותם משא"כ יוסף.

ביאור הקקיון דיונה בהכרחו של רש"י שיוסף הכירם בגלל חתימת זקנם

ובענין זה כתב הקקיון דיונה (שם) לקיים דברי רש"י, במה שביאר שהטעם שהכירם היה לפי שראה אותם חתומי זקן, ודלא כדברי התורת חיים שהכירם על סמך הפתקים. שהוקשה לרש"י מה מצא רב חסדא בלשון הכתוב רמז לדרשתו שלא הכירוהו מחמת שיצא בלא חתימת זקן ובא בחתימת זקן, וביותר שאולי הטעם שלא הכירוהו היה כיון שהתנכר אליהם ומזה הסיקו שאין הוא אחיהם.

אלא שדקדק רב חסדא את לשון הפסוק 'ויכר יוסף את אחיו והם לא הכירוהו' שלכאורה תחילת הפסוק מיותר, שכן כבר נאמר בפסוק 'וירא יוסף את אחיו ויכירם ויתנכר אליהם', אלא ודאי שבא הכתוב להורות שסיבה אחת היתה למה שהוא הכירם ולמה שהם לא הכירוהו, ומכאן הוציא רב חסדא שכוונת הפסוק להכרת הפנים עם הזקן, שהוא הכירם כיון שהיו חתומי זקן, והם לא הכירוהו מחמת שלא היה בחתימת זקן. [ואמנם מה שהוסיף רש"י תיבת 'כולם' מה שלא כתב כן בפירושו לכתובות, נראה שרצה להוציא גם מקושיית הרמב"ן מיששכר וזבולון, ולכן כתב ש'כולם' היו חתומי זקן].

"כעין זה
כתב היפה
תואר, שלא
יחל שער
הזקן לצמוח
אצל כל
האנשים
בשווה, אלא
יש מקדימים
ויש

מאחרים,

ויתכן

שליששכר

וזבולון היה

זקן ולא

ליוסף"

החידוש היומי מוקדש
לעילוי נשמת

הגאון רבי

שלמה ב"ר דוד

זצוקללה"ה

כל ימיו מקשה אחת של
אמונה ועבודת השם
בשמחה